

МИЛА С. АЛЕЧКОВИЋ НИКОЛИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ С ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА ЗА ПСИХОЛОГИЈУ

SOCIÉTÉ INTERNATIONALE DE PSYCHOPATHOLOGIE DE L'EXPRESSION, S.I.P.E., PARIS

НЕСВЕСНО, МОЖДАНА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЈА И ПАРАПСИХОЛОГИЈА²

САЖЕТАК. У овом раду, покушали смо да покажемо да је немогуће проучавати и разумети језик парапсихологије без познавања проблематике „свесног” и „несвесног” процеса, проблематике мождане латерализације, али и познавања дубинске, динамске психологије. Покушали смо да разјаснимо различита схватања појма несвесног и да класификујемо све парапсихолошке појаве које могу да се истражују. Али право истраживање људске креативности и оних психичких и сазнајних способности људског ума које су данас недовољно објашњене, није никако могуће без сарадње психолошких наука, клиничке психологије, психопатологије, биохемије, лингвистике и квантне физике.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: несвесно, мождана латерализација, парапсихологија.

¹ anmila2512@yahoo.fr

² Рад је примљен 15. октобра 2015, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 25. децембра 2015.

У овом раду, покушаћемо да објаснимо сва могућа значења појма „свесног” и „несвесног” процеса и да покажемо како нам та објашњења помажу у класификовању појава које називамо „парапсихолошким”, а чије проучавање омета управо недовољно разумевање и разграничење појмова. Истраживачи су склони да се опредељују или за неуролошко, или за динамско поимање (веома важног) појма „несвесног”. Логичка и онтолошка грешка састоји се управо у овом лажном „алтернативизму”, јер и једно и друго „несвесно” (и динамско – психоаналитичко и неуролошко несвесно) пуноправно постоје и једино што је важно јесте да благовремено разграничимо када говоримо о једном, а када о другом појму, или процесу.

Поимање појма свесног и несвесног процеса код различитих мислилаца и философа од древне источњачке теорије личности „Абхидаме” и појма несвесног („анисаје”) кога треба осветити, појма „несвесног” који се појављује у „Ведама”, преко Анаксагора, Платона, Аристотела, хришћанских мислилаца Василија Великог, Григорија Ниског, Немесија, Исака Сирина, Јована Лествичника, Максима Исповедника, преко Бергсона, Ничеа, Шопенхауера, Декарта, Спинозе и Канта, до Жанеа, Шаркоа, Решеа, Тена, Хелмхолца, Вунта и Фројда, велики је изазов за неурологе, психологе, психопатологе и психотерапевте (Lancelot, 1971). Нема готово ниједног философа који се није давио појмом несвесног, а самим тим и појмом свести, или „свесног”.

Свест је производ нашег мозга, психичка функција мозга. Претпоставка да нема индивидуалне свести (поготово нема самосвести) без рада мозга, његових неурона и синапси, трансмитера, електричних потенцијала и градијената, сама по себи, не значи редукционизам. Сазнања на подручју неуробиологије свести добијена су захваљујући истраживањима појединих активности мозга која се повезују са свешћу. То су истраживања неуропатолошких случајева, циклуса спавање-будност, механизма пажње, визуелне перцепције и препознавања предмета, вољних свесних радњи и слично. Мозак је убедљиво најсложенији орган у природи колико је данас познајемо, а са својих (око) сто милијарди неурона и способношћу да успостави укупно десет милијарди веза, број могућих неуронских кола у њему већи је од бројке честица у космосу. Некада се сматрало да су све функције мозга локализоване у неком одређеном, специјализованом делу кортекса, међутим, данас се зна да сви делови нашег мозга раде заједно, и да координирањем својих активности производе

сложене менталне функције. Области ка задњем делу церебралног кортекса углавном су задужене за опажање – тј. за обраду података које добијају од чула као што су слух и вид. Фронтални делови мозга више се баве реаговањем на те податке, говором и покретом. Когниција (сазнање) обухвата све оно што се догађа у мозгу, почевши од чулног опажања до акције која ће уследити, и подразумева процес памћења, мишљења, учења и говора/језика. Мозак се састоји од пет главних делова: *telencephalon*, *diencephalon*, *mesencephalon*, *metencephalon* и *myelencephalon*. *Telencephalon*, који чине две хемисфере, највећи је део људског мозга и он управља његовим најсложенијим функцијама. Свака хемисфера се дели на четири режња: фронтални, паријетални, темпорални и окципитални режањ. Мождана кора задужена је за интелектуалне функције мозга као што су мисаони процеси, памћење, учење и свест. Али, у свакој нашој мисли истовремено учествују сигнали из различитих делова мождане коре и осталих делова мозга (Poper & Eccles, 1977).

Као што одавно знамо, све корелације феноменолошких и неуролошких стања јесу само типске корелације, а никако један према један. Део неуролога и психолога и даље трага за јасним корелацијама свести и неурона, а други део њих сматра да овакве корелације никада неће пронаћи. Око овог питања до данас траје велики изазов трагања за суштином свесног процеса. Још је владика Немесије у IV веку, као и неоплатоничари, сматрао да је душа нематеријална.

Од психонеуралног монизма, феноменализма и идеализма (све је мисао), или елиминативног материјализма (мисао није ништа), или неутралног монизма (тело и мисао су у многим аспектима и манифестацијама један ентитет), или редуктивног материјализма (мисао је телесна) и схватања да је мисао збир важних функција тела, преко психонеуралног дуализма (тело и мисао су независни), психофизичког паралелизма (тело и мисао су паралелни), или епифеноменализма (тело утиче на мисао или је прикрива), ментализма (мисао утиче на тело и контролише га), дошло се, на крају, до интеракционизма (тело и мисао су у узајамном међудејству). Све су ово биле (и још увек јесу) расправе о природи свесног и несвесног процеса.

СВЕСНО И НЕСВЕСНО У ПСИХОБИОЛОШКОЈ ХИЈЕРАРХИЈИ ОБЛИКА УЧЕЊА

Појмови свесног и несвесног често се мешају и са психолошким типовима учења који се налазе у хијерархијској лествици од филогенетски најелементарнијег облика учења какав је несвесни, парасимпатички класични условни (Павловљев) рефлекс, преко увођења у игру емоција кроз тзв „емотивно условљавање” и свести о емоцијама, затим преко моделовања понашања путем награде и казне у инструменталном учењу, односно типу учења рефлексних радњи „покушајем и погрешком” (када обично говоримо о подсвести). Пример за ово учење „покушајем и погрешком” јесте возња кола или било која друга пропратна радња која не окупира целу нашу свесност истовремено.

Следи даље учење по моделу, односно понашање условљено психолошком идентификацијом у коме још увек постоји део несвесног или подсвесног процеса. И, најзад, долазимо до појма свесног увиђања или гешталтистичког „аха ефекта” који јесте у потпуности свесна когнитивна равна решења неког задатка, разумевања или открића. Али, све је то и даље свест сама за себе, или свест сама по себи. Највиши ниво свесног стања налази се изнад ове равни и он чини саморефлексију, односно „свест о самој себи”, или самосвест. Главна тешкоћа у разумевању појма свесног и несвесног налази се у томе што се употреба речи свест односи час на свест у ширем смислу речи, час на свест у ужем смислу речи. Друга тешкоћа у разумевању свесног и несвесног процеса јесте у томе што се свесно стање често дрка са стањем самосвести као свести о себи, односно саморефлексији.

Затим, у когнитивној подели, постоји хијерархија од нивоа чулних опажања, преко краткотрајне, оперативне или радне меморије, до равни дуготрајне меморије или дуготрајног памћења, како наших личних искустава тако и свих знања која у животу стичемо. Чулна равна траје неколико секунди, краткотрајна меморија у просеку од 18 до 20 секунди (и задржава симултано, у просеку, око 7 информација), а посредством хипокампуса који чини прави „хард диск” нашег мозга, сви подаци одлазе у дуготрајно памћење, одакле се касније по потреби активирају. Наш мозак у јединици времена обрађује милионе информација, али у „свест” пропушта у просеку свега четрдесет сигнала.

Наравно, још су древни зен-будисти знали да се велики део људске перцепције одвија на несвесном нивоу. Међутим, неуролошко, когнитивно и перцептивно „несвесно” нису исто што и појам несвесног у психоанализи и у дубинској психологији, те је због тога често долазило до збрке различитих појмова свесног и несвесног, чије су жртве били сви они који су одбацивали, као непостојеће, или психоаналитичко, или неуролошко несвесно.

Покушаћемо сада да све врсте појма „несвесног” разврстамо у неколико могућих категорија и да покажемо разлике међу њима.

У логичком смислу речи, можемо да кажемо да постоје следећи типови појма „несвесног”, везани, наравно, за схватање и самог појма свесног:

- 1) *неуролошко „несвесно”* које чини материјалну базу наше мисли. То је управо рад електричних импулса свих неурона нашег мозга, ниво једне праве „електране”.
- 2) Из овог првог типа „несвесног” ми изводимо други тип: *перцептивно и теоријски* „несвесно” (везано за различите илузије које производи наш мозак), као и *когнитивни* појам „несвесног” (који се тиче дуготрајне меморије са ускладиштеним свим могућим примљеним информацијама).
- 3) Трећи, веома важан тип појма „несвесног” чини *психоаналитичко, динамско, дубинско* „несвесно” које је схваћено као рано трауматско и потиснуто искуство што касније у животу излази кроз понашање у виду симптома. Сваки потискивани душевни догађај стиче независност и самосталност, чинећи неконтролисану и слободно (комплексно) дејствујућу душевну силу. У том случају, оно што (по закону о негубљењу енергије) притиска из несвесног дела нашег менталног апарата, омета свесни душевни живот и излази напоље кроз неуротични или психотични симптом, кроз омашке, лапсусе, кошмаре, или одређене симболе (Alečković Nikolić, 1997).

Сличан тип овом динамском појму „несвесног” јесте схватање несвесног као *ирационалној* чина (и у овом случају се увек ради о некаквом потискивању), односно схватање овог процеса као старогрчког древног појма „*акразије*”.

Појам „породичног несвесног” који употребљава мађарски психоаналитичар Л. Сонди (Сонди, 2011) чија скривена динамика утиче на човекову структуру личности, садржински је различит, али логички сличан овом типу из породице динамског „несвесног”.

Још једна врста „несвесног”, о којој говори Сигмунд Фројд (Frojd, 1984), повезана је са поделом душевног живота на несвесни, предсвесни и свесни део, тј. на инстанце, односно делове људске личности. То је подела на: Оно (несвесне, агресивне и примитивне нагоне који чине принцип задовољства), на Ја (свесне мисаоне процесе, расуђивање и закључивање, који чине принцип реалности, са изузетком несвесних механизма одбране личности) и на Над-Ја (делом свесни, делом несвесни део у личности који представља морални аспект, савест, норме и забране, односно родитеље, традицију и наше интројектоване вредности.

4) Још једна врста „Несвесног”, о коме говори аналитичка психологија Карла Густава Јунга, јесте (*колективно над-индивидуално „несвесно”*) које се испољава у виду древних „архетипова”, урођених пра-сцена и пра-слика упамћених у нашем мозгу (Jung, 1981). Карл Густав Јунг је сматрао да постојање психичке болести не значи бити заробљеник несвесног процеса, него болесно стање значи управо изгубити сваки контакт са сопственим несвесним. То значи изгубити све поруке и мудрости предака у нама онда када се суочавамо са тешким животним енигмама, а њихово решавање нам омогућава управо прошлост и архајско наслеђе у нама. К. Г. Јунг у том смислу посебно инсистира на архетипу Сопства и његовим симболима, на архетипу целине, душевног склада и потпуности. Овај архетип представља истинско средиште целокупне, свесне и несвесне личности, а испољава се кроз древне митолошке и религиозне симболе као што су мандала, уроборос, четвороство, или Сунце (Jung, 2003).

Међутим, треба рећи да о човековом Сопству и о путу самореализације на неки начин говори још Максим Исповедник у VII веку, а о типу „колективног несвесног”, пре Карл Густав Јунга, говори још руски мислилац Николај Данилевски. Ово последње значење колективног појма несвесног има и свој дијахронијски аспект (вишегенерацијско искуство пренето кроз архетип), али и свој синхронијски аспект (повезаност „интерконектованост” наших мозгова у јединици времена, нешто слично ономе што су свети оци одувек звали „савез душа”).

5) Постоји још један појам из породице динамског „несвесног”, који употребљава француски психоаналитичар Жак Лакан, а који означава несвесно искуство које се испољава кроз људски језик, односно *јовор* (Alečković Nikolić, 1997).

- 6) Посебан, веома важан тип „несвесног” процеса, познат од давнина, чини значење несвесног као „*измењеној стања свесћи*” – какво је сан, у коме се наставља прастара епоха човечанства до које ми свесно више не можемо да дођемо, како је говорио Фридрих Ниче.
- 7) Најзад, појам „несвесног” може бити схваћен у континууму са појмом свести, односно као шетање нашег мозга кроз различите мождане таласе у једном или у другом правцу, почевши од гама таласа (око 40 херца), преко бета (15 до 30 херца), алфа (9 до 14 херца), тета (4 до 8 херца) до дубоких делта таласа (1–3 херца). Ово значење појма несвесног и свесног као различитих стања можданих таласа који се потенцијално смењују, познато је било још древним јогинима. Они су знали да „свесно” и „несвесно” не чине принцип „све или ништа”, него да чине само један континуум повезаности различитих таласних фреквенција карактеристичних за мозак. За нас ће ово последње тумачење појма свесног и несвесног, у даљем дефинисању парапсихолошких појава, бити најинтересантније (Broughton, 1982).

СВЕСНО, НЕСВЕСНО И ФУНКЦИОНАЛНА ПОДЕЛА МОЗГА (SPLIT-BRAIN HYPOTHESIS)

Још је француски научник Лакс у XVII веку приметио да пацијенти који остану без говора показују утрнуће десних телесних екстремитета. Потом, од неуролога Хјуглингса који је 1864. претпоставио да две хемисфере људског мозга имају различите функције, до експеримената Сперија и Мајерса (R. Sperry) (R. Myers), који су педесетих година експериментишући са мачкама дошли до закључка да при оштећењу ткива између две хемисфере (*corpus callosum*) свака хемисфера почиње да функционише посебно као да је цео мозак, мождана латерализација постаје најдинамичнија грана неурологије и когнитивне психологије. Газанига (M. Gazzaniga) и сарадници уочили су 1960. године необичне споредне ефекте латерализације, а руски психолог А. Д. Луња открио је да музичар након доживљеног можданог удара који му је оштетио леву хемисферу мозга, није више могао да записује ноте, али је компоновао боље него раније. Истраживања

мождане латерализације тада су настављена муњевином брзином.

Међутим, основно питање мождане латерализације гласило је: каква свест је карактеристична за десну, а каква за леву хемисферу мозга? Може се рећи да је *аналитичност* прва особина свести наше леве хемисфере мозга. То је особина свести да посматра сваку ситуацију у којој се нађемо, растављајући је на делове и тражећи у нашој бази података (у дуготрајној меморији и прошлим искуствима) одговор или решење. Ово претраживање базе података постојећег знања одвија се великом брзином. *Рационалност* јесте друга особина свести наше леве хемисфере мозга, као и *криптички слав*. Познато је да су способности говора, логичке анализе и аритметике „локализовани” у левој хемисфери, док су визуелност, спацијалне и музичке способности, упрошћено гледано, „локализоване” у десној половини мозга. Међутим, погрешно је упрошћавање које тврди да је лева хемисфера мозга „свесна”, док је десна „несвесна”, будући да и једна и друга половина мозга обрађују информације веома различитих равни и да су оне, у правом смислу речи, у том раду, комплементарне. Али, квалитет тих обрада није исти. *Целовитост* доживљаја и разумевања, холистички поглед на појаве јесте најважнија особина свести десне хемисфере мозга. *Синтеза* распарчаних делова појединачног сазнања придружује се овој првој особини, односно способност и склоност посматрању свих феномена као јединствених и међусобно повезаних, што је, како ћемо видети, најважнија особина истинског спознавања природе око нас. *Способност да се одмах уочи оно што логичари зову „истини објекти у сваком мојућем свешу”*, односно да се сваки феномен сагледа у свим могућим различитим, наизглед супротстављеним погледима и световима, јесте додатак ове способности нашег најдубљег разумевања стварности.

ОД НЕСВЕСНОГ ПРОЦЕСА КА ЈЕЗИКУ ПАРАПСИХОЛОГИЈЕ

Сва истраживања свесног и несвесног феномена, као и мождане латерализације, природно нас воде ка пољу неистражених когнитивних људских способности у интеракцији са микро и макро утицајима природе око нас.

Још су се *зен-будисти*, *Аристотел*, *Плајон*, *Плојин*, *Плујарх* и *стиоци*, занимали за психолошке и умне појаве које ми данас описујемо као „парапсихолошке феномене”. *Парацелзијус* је био поставио хипотезу о тзв. „астралној светлости”. У XVIII веку, Француз *Анџон Месмер* развио је учење о „животињском магнетизму” у оквиру кога је проучавао везу космичких тела и тела на земљи. У XIX веку у Француској, *Жан Марџин Шарко* установио је учење о хипнози (која данас више не спада у необјашњене, него у потпуно објашњене неуролошке феномене). И психолог *Шарл Рише* и песник *Гејте* такође су се занимали за оваква истраживања. *Алан Кардек* вршио је испитивања у пољу које је звао „спиритизам”, а *Виљам Крукс*, који је 1907. добио Нобелову награду за хемију, у метапсихичком домену („метапсихичко” је његов израз), експериментално је истраживао психолошке енергије људи. *Џозеф Банкс Рајн* истраживао је екстрасензорну перцепцију, а од 1934. године, за ова истраживања прихваћен је назив: *парапсихолошка исцртаживања*. Велики српски геније *Никола Тесла* такође спада у истраживаче у овом пољу, међутим, посебно охрабрење свим научницима заинтересованима за необјашњене феномене дала су два великана руске неурофизиологије, који су смело приступили парапсихолошким истраживањима: *Иван Сеченов* и *Владимир Бехијерев*.

Јасно је да парапсихолошка стварност заиста јесте стварност, јер она не описује непостојеће појаве, већ описује оне појаве које до данас нису објашњене научним законима (или нису потврђене довољним бројем научних закона). Јасно је и то да само удруженост и храброст научног истраживања може да постави праве хипотезе у овом пољу. *Карл Појер* описивао је „смелост научне хипотезе” као њену најважнију методолошку одлику, поред „емпиријског садржаја”, а физичар *Нилс Бор* имао је обичај да каже: „Ако научна хипотеза није довољно луда, не вреди је ни истраживати.” Француски футуристички писац *Жил Верн* јасан је доказ да све што замисли људска машта може једнога дана да буде истражено и остварено, ако је, после маште која је створила слику будућности, оно што је замишљено, постављено у добру научну хипотезу (Penrose, 1996).

Проучавање и дефинисање појма „несвесног” процеса изузетно је важно да би могао да се направи преглед феномена које зовемо парапсихолошким. Зато ћемо, у односу на већ речено, покушати да извршимо класификацију парапсихолошких појава које су до сада истраживане.

Наша класификација појава које називамо „парапсихолошким”, изгледала би, у најједноставнијем облику, овако:

- 1) У прву групу сврстали бисмо *експирасензорне перцепције* – у које спадају: телепатија, прекогниција и психокинетички феномени.
- 2) У другу групу сврставамо *измењена сањања свесни* – која проучавамо у оквиру динамике свесног и несвесног процеса, а најбољи пример за ово јесу снови (или прекогницијски снови). Ствараоци и креативне личности по правилу имају добар контакт са својим несвесним делом личности и веома често сањају тзв. „прекогницијске снове”. Будући да се у сну, по природи, најбоље испољава архетип о коме пише Карл Густав Јунг, а да древна пра-слика архетипа укида простор и време као и сан (овај део теорије снова, назван „рад сна” добро је описао Сигмунд Фројд, в. Frojd, 1984), сâм сан означава део нашег несвесног који је независан у односу на простор и време, захваљујући чему можемо да схватимо ванпросторност и ванвременитост, односно истовремено дешавање независно од удаљености, па и сам појам *синхронизицијеша*. Појам синхронизитета, у својој равни, квантна физика већ је увелико доказала. Може се рећи да је акаузалност и истовременост (синхронизитет) слична гешталтистичком принципу симултаности свих слика на траци филма које пројектујемо одређеном брзином да би наш мозак створио илузију „кретања и протицања”, а, заправо, све те слике филма, као и слике нашега живота, већ симултано и сада, постоје пред нашим очима. На начин ове аналогije симултаног постојања у садашњости, могли бисмо да направимо и модел за разумевање онога што зовемо „прекогницијски снови”, у којима је оно што доживљавамо као будућност, услед непротицања времена, у ствари, већ сада ту, пред нашим очима.
- 3) У трећу групу сврстали бисмо *изв. видовијоси* и *ипредвиђања широкој одима* (нечега што доживљавамо као „будућност”) за која су се занимали још антички Грци, а посебно Платон.
- 4) У четврту групу сврставамо *дрожна искушва везана за доживљај клиничке смрти* (иако ове феномене у неурологији не сматрамо у правом смислу речи парапсихолошким феноменима) (Crick, 1994).
- 5) Најзад, у пету групу сврстаћемо *диолошка и физичка испитивања иосијања, крешања и немоућности тудишка диофоионске ће-*

лијске енергије, енергије ћелијског кванта (као што је то био случај у тзв. „ефекту Делпас“). Познато је да жива ћелија људског организма током свог живота емитује једну десетину биофотонске енергије, а после човекове телесне смрти и ћелијског разграђивања, она ослобађа из себе свих девет десетина биофотонске енергије, чије је одржање потпуно извесно, али чији су путеви за нас данас непознати (Hameroff, 1987; Koruga, 1990).

ХОЛИСТИЧКИ ЈЕЗИК ДЕСНЕ ХЕМИСФЕРЕ МОЗГА: ПРАВА НАУКА ЈЕ УВЕК „UNUS MUNDUS”

Оно најважније што можемо да закључимо и што оправдава и намеће нам као задатак храбро истраживање парапсихолошке стварности кроз рад удружених научних дисциплина, јесу следећа сазнања:

- 1) Науци је одавно позната чињеница да се енергија нигде не губи, већ само прелази из једног облика у други.
- 2) Карл густав Јунг се држао принципа једнородности духовне и физичке енергије (*Тумачење Природе и Психе*; 1989), како год да их схватимо, а наука данас, после индетерминизма Ајнштајна и Хајзенберга, као и после открића на пољу квантне физике, зна да људска свест није ограничена на мозак, јер постоји много шире поље у коме је она у интеракцији са средином.
- 3) Таласи нашег мозга слични су једној врсти електомагнетних таласа, а наши мозгови су међу собом повезани, „интерконектовани” као и рачунари (који су према аналогiji са људским мозгом и направљени).
- 4) Квантна физика нам је доказала да су догађаји који су одвојени у нашој свести, у ствари међусобно повезани догађаји.
- 5) Науци је позната чињеница да закони физике не праве никакву разлику између прошлости и будућности, јер протицања времена у овом смислу ни нема, односно тзв. „стрела времена” једноставно нигде не иде. Иако је једино оно у шта можемо да будемо сигурни *иреверзидилносћ* одређених појава у природи (од времена великог праска до данас), ипак не постоји ниједна математичка формула која би, у принципу, забранила саму реверзидилност неких појава које нама изгледају

као иреверзибилне (на пример: да се просуто јаје врати у своју љуску).

- б) Наш закључак је да је немогуће истражити било који природни феномен ако научне дисциплине не сарађују све заједно и ако научници (у првом реду психолози, психопатолози и физичари) не истражују онако како је К. Г. Јунг истраживао сарађујући са физичарем Волфгангом Паулијем, односно ако сваку појаву не посматрају као „*unus mundus*”. Пример парapsихолошких феномена о овоме најбоље сведочи.

ЗАКЉУЧАК

Ако је Бог створио свет за седам дана, човеку ствараоцу и истраживачу, у том стварању, свакако припада осми дан стварања. Тај дан чини симболику нашег смелог научног откривања свих појава које до данас нисмо објаснили, али које неминовно постоје и једног ће дана бити потпуно објашњене.

Немогуће је проучавати било који пара-психолошки феномен без познавања проблематике „свесног” и „несвесног” процеса и проблематике мождане латерализације. Међутим, од изузетног значаја је и познавање дубинске, динамске психологије.

За право истраживање људске креативности и свих оних психичких и сазнајних способности људског ума које су неоспорне, али данас још увек недовољно објашњене, нужна је сарадња већег броја научних дисциплина, а посебно психолошких наука, биохемије, лингвистике и квантне физике. Истраживање парapsихолошких способности данас се налази у застоју у односу на почетни истраживачки замаха, због вештачке распарчаности научних дисциплина и неостварене истинске сарадње међу њима. Само заједничким проучавањем „исте појаве у свим могућим световима”, како говоре логичари, необјашњиве људске способности постаће у блиској будућности јасне онако како је јасан и сликовит, луцидан сан ствараоцу који трага за решењем, а буђењем из сна, непогрешиво схвата да га је пронашао.

ЛИТЕРАТУРА

Сонди, Л. (2011). *Учење о фамилијарном несвесном*. Нови Сад: Прометеј.

Alečković Nikolić, M. (1997). Le concept de l'inconscient dans les théories de la psychologie contemporaine. *Psihološka Istraživanja*, br 8, 371-378.

Broughton, R. (1982). Human consciousness and sleep/waking rhythms. *Journal of Clinical Neuropsychology* 4, 193-218.

- Crick, F. (1994). *The Astonishing Hypothesis: The Scientific Search for the Soul*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Frojd S. (1984). Tumačenje snova 1–2, Matica srpska, Novi Sad.
- Hameroff, S. R. (1987). *Ultimate Computing. Biomolecular Consciousness and Nano-technology*. Oxford : Elsevier Science.
- Jung, C. G. (1981). *The Archetypes and the Collective Unconscious*, Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1987). *Čovjek i njegovi simboli*, Zagreb: Mladost.
- Jung, C. G. (2003). *Arhetipovi i kolektivno nesvjesno*, Beograd: Atos.
- Jung C. G. (1989). Tumačenje prirode i psihe. Zagreb: Globus, Prosvjeta.
- Koruga, Dj. (1990). Molecular networks as a sub-neural factor of neural networks. *BioSystems* 23, 4 (1990), 297–303.
- Lancelot, W. (1971). L'Inconscient avant Freud. Paris: Payot.
- Penrose, R. (1996). *Shadows of the Mind: A Search for the Missing Science of Consciousness*. Oxford: Oxford University Press.
- Poper, K. R. & Eccles, J. C. (1977). *The Self and Its Brain*. Berlin: Springer.

MILA S. ALEČKOVIĆ NIKOLIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY
SOCIÉTÉ INTERNATIONALE DE PSYCHOPATHOLOGIE DE L'EXPRESSION, S.I.P.E., PARIS

SUMMARY

INCONSCIOUS, BRAIN LATERALIZATION AND PARAPSYCHOLOGY

In this paper, we have tried to show that it is impossible to study and understand the language of parapsychology without knowing the problem of "conscious" and "unconscious" process and issues of brain lateralization. We tried to clarify the different concepts of the notion of the unconscious and to classify all parapsychological phenomena that can be explored. But the real survey of human creativity and those of physical and cognitive abilities of the human mind which are not sufficiently explained today, can not be possible without the cooperation of psychological sciences, clinical psychology, psychopathology, biochemistry, linguistics and quantum physics.

KEY WORDS: unconscious, brain lateralization, parapsychology.